

Педагогічні науки

УДК 37.02

Клименко Світлана Іванівна

*кандидат педагогічних наук,
вчитель української мови та літератури*

Середня школа №306

Klymenko Svitlana

Candidate of Pedagogical Sciences, Teacher

Secondary School number 306

**ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ
ВПРАВ З ФРАЗЕОЛОГІЇ
PROFESSIONAL ORIENTATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS
THROUGH PHRASEOLOGY EXERCISES**

***Анотація.** У статті розглянуто основні питання щодо формування мовленнєвої поведінки учнів старших класів; піднято проблему профільного навчання у сучасній школі; розроблено систему вправ з метою підвищення культури і комунікації майбутніх фахівців; акцентовано увагу на засобах виразності.*

***Ключові слова:** мовленнєва поведінка, проблема профільного навчання, питання комунікації, система вправ, засоби виразності.*

***Summary.** The article examines the main issues regarding the formation of speech behavior of high school students; the problem of specialized training in a modern school was raised; a system of exercises was developed to improve the culture and communication of future specialists; emphasis is placed on means of expression.*

***Key words:** speech behavior, the problem of specialized training, communication issues, a system of exercises, means of expression.*

Межа мого мовлення є межею мого світу

Л. Вітгенштейн

Постановка проблеми. На сьогоднішній день «вивчення рідної мови, оволодіння її фразеологічним багатством є необхідною передумовою пізнання світу, формування духовної етнонаціональної культури молоді» [10, с. 3].

Безсумнівно, сучасна система професійної освіти покликана забезпечити умови для «усвідомлення людиною свого ставлення до себе як суб'єкта професійної праці та поведінки, що передбачає здійснення нею розгорнутого в часі й відносно самостійного пошуку професій з урахуванням, передусім, власних інтересів і можливостей, а лише згодом кон'юнктури ринку праці» [8, с. 6].

Доведено, вирішення питання щодо вдосконалення комунікативних умінь і навичок, значною мірою залежить від глибоких знань мови, її закономірностей, правописних норм, а також усної та писемної реалізації.

Інакше кажучи, сучасній молодій людині недостатньо добре знати мову, потрібно ще розуміти, як, де і з ким можна розмовляти. Йдеться про тісний зв'язок мови з мовленнєвою культурою. Як сказав Борис Антоненко-Давидович: «Що культурнішою є людина, то розвиненішою є її мова, ...».

«На жаль, багатство і краса рідного слова», «самобутність українського речення», не в повній мірі усвідомлюється молоддю, що є «однією з причин формалізму в знаннях школярів» [6].

Разом з тим, «опитування вчителів-словесників і старшокласників, спостереження над навчально-виховним процесом у профільній школі засвідчують: учні усвідомлюють те, що вміння чітко й зрозуміло висловлювати свою думку, говорити грамотно, не лише привертати увагу до власного мовлення, але й впливати за його допомогою на слухачів це

своєрідна характеристика професійної придатності людей будь-якого фаху» [2, с. 30].

На цьому наполягають Л. Мацько й М. Семенов, які називають мову «одним із найважливіших засобів профілізації», що «вербалізує картину світу», «сприяє розвитку інтелектуальних, творчих здібностей учнів», виховує естетичний інтерес, усвідомлення «позитивної мовної поведінки». [11].

Про це йдеться у всіх законодавчих та нормативних актах, Державній національній програмі «Освіта» України, Державних стандартах початкової, базової і повної середньої освіти, в Концепції профільного навчання української мови (Див. стратегічний документ «Нова українська школа»); Постанові Кабінету Міністрів України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання» (№ 1717 від 16.11.2000 р.) та інших нормативних документах.

Разом з тим, «системне, цілеспрямоване вивчення фразеології є важливою умовою формування мовної особистості, з одного боку, і становлення її духовних цінностей – з іншого» [10, с. 3].

Оскільки «соціально-економічні, культурно-освітні перетворення в українському суспільстві зумовлюють оновлення змісту шкільного навчання, розроблення предметних стандартів, пошук ефективних підходів, зорієнтованих на формування мовної особистості» [1], у зв'язку з цим нами будуть запропоновані такі принципи й прийоми навчання, як-от: доступності, наступності, перспективності, зв'язку теорії з практикою, зв'язку навчання з життям, свідомості, інтенсивності, креативності, міцності знань, активності; компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, соціокультурний, комунікативно-діяльнісний підходи, що покликані створити особливий мовний простір, відтак підвищити мотивацію і якість професійної освіти.

Іншими словами, сьогодні «у школі повинна бути передусім висока мовна культура, повинна панувати атмосфера високої чутливості до слова: сказане чи написане неправильно має звучати не тільки для вчителя, але й для школяра таким же дисонансом, як фальшива нота для людини, яка володіє високим музичним слухом» (В. Сухомлинський).

Актуальність питання. Актуальність проблеми зумовлена суспільним запитом щодо підготовки високопрофесійних спеціалістів у різних сферах людської діяльності; необхідністю реформувати профільне навчання у старшій школі з урахуванням комунікативного підходу та зростаючої потреби в конкурентоспроможних фахівцях, які досконало знають мову й можуть нею послуговуватися за будь-яких життєвих обставин.

Актуальним є це питання й тому, що «процеси профілізації навчання в старшій школі суттєво змінюють традиційне бачення науковцями та практиками професійного самовизначення учнівської молоді, в структуру якого вводиться етап вибору ними профілю навчання, який тісно пов’язаний з майбутньою сферою професійної діяльності [8].

«Наша спільна мета, – зазначає Оксен Лісовий, – створити для дітей можливості здобути якісну, корисну та сучасну освіту». «Згідно з Законом “Про освіту” 2017, у старшій профільній школі, починаючи з 2027 року, діти зможуть обирати напрямок, за яким вони хочуть навчатися. Відповідно, це має змінити підхід з мультипредметності на конкретний профіль, який цікавий школяру чи школярці» [7].

Як бачимо, останнє свідчить про гостру потребу вирішення цієї проблеми не лише на теоретичному й методичному, а й високому державному рівні.

Мета статті – полягає у з’ясуванні особливостей формування культури мовлення учнів профільних класів; в обґрунтуванні нових теоретико-методологічних засад; в підборі різного тирау вправ, завдань, що

мають урізноманітнити й активізувати мовленнєву діяльність старшокласників.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, одним із найважливіших чинників інноваційного розвитку будь-якої держави є «модернізація системи освіти у напрямку підготовки конкурентоспроможної особистості, здатної до сприйняття євроінтеграційних процесів». Проте, результати аналізу свідчать про існуючі розбіжності між задекларованими ідеями гуманізації освіти та реальним станом речей [5, с. 4].

Крім того, доведено, що традиційно організований профорієнтаційний процес, «в сучасних умовах не забезпечує повною мірою можливості для профільного самовизначення старшокласника, його активного конструювання й реалізації власної програми професійного зростання та досягнення в майбутньому професійної майстерності» [8, с. 13].

І справді, сьогодні вільно володіти лексикою фаху – означає досконало знати мову професії. Попри чисельні наукові дослідження в питаннях профільного навчання і ефективності вивчення фразеології у школі, наша увага буде прикута до таких вітчизняних і зарубіжних розвідок, які запропонували Г. Балл, В. Васильєв, О. Коберник, В. Рибалка, В. Синявський, І. Осадчий, І. Бех, П. Перепелиця, Є. Клімов, Г. Костюк, О. Мельник, В. Журавський, Л. Кожуховська, І. Мисан, Л. Соловець, О. Тесленко, Т. Форостюк, З. Бакум, Н. Голуб, Л. Мамчур, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Семенов, Т. Симоненко та інші.

Оскільки «сучасне осмислення проблем мовної освіти» пропонує «новий погляд на мову як суспільне явище і навчальний предмет», з метою «підвищення теоретико-методичного рівня навчання й розвитку школярів», нами буде запропоновано низку вправ відповідної класифікації

Це означає, що старшокласники матимуть гарну перспективу для повного оволодіння наступними рівнями мовної освіти й культури незалежного користувача [11].

Доведено, що «дидактично, лінгвістично і психологічно обґрунтовані вправи», можуть не лише «збагатити словниковий запас», а й виробити в учнів «мовне чуття» [4, с. 122].

Крім того, «на сучасному етапі розвитку методики навчання української мови одним з ефективних прийомів роботи з фразеологізмами є словникова робота» [3, с. 245].

Інакше кажучи, для ефективного формування мовленнєвої культури учнів профільних класів доречно буде використовувати різні форми, методи, прийоми навчання. Разом з тим, краще створити таку систему навчальної діяльності, яка б могла врахувати і задовільнити всі потреби старшокласників, забезпечити розвиток їхніх комунікативних здібностей, підвищити мовленнєву культуру, сприяти створенню усних і письмових висловлювань у різноманітних ситуаціях, як от у нижче запропонованих вправах:

Випиши фразеологізми на означення «багато працювати»

Товктися як у ступі – дуже багато, виснажливо, інтенсивно працювати, виконувати якусь метушливу роботу.

Крутитися, як білка в колесі – бути постійно зайнятим.

Як муха в окропі

Точити [свій] піт — тяжко працювати на кого-небудь.

У ярмі ходити — тяжко працювати, зазнаючи утисків, гноблення від когось.

Рук не чути — дуже втомитися, перенапружитися від надмірної праці.

Поясни значення виразів «за гаряче й студене хапатися»; «уганяти коло роботи»; «з себе вискакувати; «аж дим іде»

Відповідь: 1) усе робити, ні від якої роботи не відмовлятися; 2) працювати з завзяттям, з запалом; 3) дуже старатися; 4) працювати інтенсивно.

Наведи приклади фразеологізмів, що означають «працювати без особливого ентузіазму»

Відповідь: *Через пень колоду* – недбало, абияк.

Спустивши рукава – без охоти, без старання.

Аби з рук – неохайно.

Тягти лямку – виконувати важку, неприємну роботу; виконувати певний вид роботи, працювати в певній галузі (синонім: тягти воза).

Подумай. У якому значенні використано вираз «чужими руками жар загрібати»?

Відповідь: «чужими руками» – працювати не самостійно, використовуючи працю, зусилля, енергію інших.

Прослідкуй етимологію фразеологізму «Сізіфова праця»

Відповідь: «сізіфова праця» – так говорять про виснажливу й безплідну роботу.

“Сізіфова праця”- походження

В 11-й пісні поеми Гомера “Одіссея” розповідається про корінфського царя Сізіфа, що за образу богів був засуджений Зевсом на тяжку кару: він мусив викочувати на високу гору камінь, який, досявши вершини, щоразу скочувався вниз. Наприклад:

Йому доля судилась, як міт:

За пророцтво життям заплатити,

Потім знов для нащадків ожити,

Щоб вергати, як давній Сізіф,

Вгору ладних скотитись — спочити,

І каратись, як вічний Сізіф.

(Є. Сверстюк, То була дивовижна зоря...)

Інший приклад:

Моє терпіння, його терпіння...

Сізіфів камінь судьби й жалю.

Та час роботи — нам небо спільне,

а час любові — лиш пригублю.

(С. Йовенко, Рожеве море, бузкове небо...)

Згрупуй фразеологізми в різні синонімічні ряди, поясни відтінки у значенні: 1) марно витратити зусилля, час на що-небудь, займатись пустою справою; 2) байдикувати; 3) вести пусті балачки, багато говорити зайвого; 4) прислужуватися, вихваляти; 5) підводити; 6) підбурювати когось

Відповідь:

1) розбивати лобом горіхи; топтати чоботи (взуття, подошви);

2) решетом у воді зірки ловити; ганяти собак; ловити вітра у полі; горобцям дулі давати; за холодну воду не братися; справляти лежні; посиденьки;

3) решетом воду міряти; теревені правити; лясати точити; давати волю язика; ляпати язиком;

4) танцювати під чужу дудку; ходити на задніх лапах; стелитися під ноги; бити чолом; ламати шапку; лизати п'яти; мастити п'яти салом; валятися в ногах; співати дифірамби;

5) підкладати свиню; підводити під монастир;

6) збивати з пантелику; каламутити воду; підливати в огонь олії; кидати іскру в порох; наставляти палки в колеса.

До згаданого виразу добери антонімічну пару

впасти на коліна - _____;

на холодну голову - _____;

скласти руки - _____;

не бачити далі свого носа - _____;

Відповідь: *впасти на коліна – стати на ноги; на холодну голову – на гарячу голову; скласти руки – взяти себе в руки; не бачити далі свого носа – піднімати носа.*

Знайди фразеологізм на означення «обіцяти»; «поводитись безвідповідально»

Відповідь: *Годувати жданиками – неодноразово обіцяти щось, але не дотримуватись обіцянок.*

Як з гуски вода – так говорять про людей, байдужих до справедливих зауважень інших. Хто-небудь зовсім не реагує на щось; ніщо не впливає, не діє на когось.

У якому значенні вжито вираз «зарубати на носі»; « не кидати слів на вітер»?

Відповідь: *«зарубати на носі» – добре запам'ятати; набратися досвіду.*

Слів на вітер не кидати – бути відповідальним, дотримуватися обіцянок.

Назви вирази на означення трудового процесу

Наприклад: *Сім раз відміряти – один раз відрізати – перед тим, як щось зробити чи сказати, слід все гарно зважити, осмислити.*

Закласти першу цеглину – розпочати важливу справу.

Прокласти першу борозну – рухатися, просуватися вперед, усуваючи якісь перешкоди на своєму шляху, розчищаючи, звільняючи шлях від когось-небудь, чого-небудь; відкривати для інших можливість доступу кудись.

Розплутувати вузол – розбиратися в чому-небудь складному, заплутаному, робити щось складне, заплутане ясним, зрозумілим.

Розмотати клубок – розв'язати дуже складне завдання, вирішити проблему, зрозуміти суть справи.

Що означає бути «Майстром на всі руки»?

Відповідь: *«Майстер на всі руки» - вислів належить до професійних фразеологізмів, оскільки виник у мовленні представників певної професії.*

Він з'явився у середовищі майстрів, які шили рукавиці. Майстрами на всі

руки називали умільців, які могли зробити рукавиці на будь-яку руку. У сучасному розумінні «майстер на всі руки» — це людина, яка багато вміє, вправна, тямуща.

Хто має «золоті руки»?

Відповідь: *Золоті руки* має майстер своєї справи, здібна людина, яка вміє все зробити.

Прослідкуй фразеологізм "Золоті руки" у реченні:

– Поступово навіть ті з селян, хто шанував Степана за вдачу незлостиву, за *руки золоті* й щирість до всякої роботи, почали обминати його... (Г. Тютюнник)

Добери до виразу відповідні синоніми

Золоті руки: майстер своєї справи; майстер на всі руки; і швець і жнець і на (в) дуду грець

Класифікуй фразеологізми за професіями

1) орати перелоги, прокладати першу борозну, попускати віжки, повертати голоблі; перти плуг; одягати вуздечку; випускати віжки; де не посій, там і вродиться.

2) де тонко, там і рветься; яка прядка, така й нитка; нитка увірвалася.

3) міняти шило на швайку; шукати голку в сіні; куди голка, туди й нитка; по нитці доходити до клубочка; розмотати клубок; розплутувати вузол на живу нитку; білими нитками шите; як з голочки; як на мене шито.

4) закидати вудку; ловити окунів; пійматися на гачок; піддаватися на вудк заманити в свої сіті; битися як риба в сітях; виводити на чисту воду; змотувати вудки; попустити вудку; спіймати на вудку; загнати у вершу.

5) стріляна птиця; ганяти як солоного зайця; на слід натрапити; на ловця і звір біжить; не тоді хортів годувати, як на влови йти; ні пуху ні пера.

6) кувати вухналі зубами; попадати; брати в лецата; дати міцного гарту; як молотком ударити; між молотом і ковадлом; добре ковадло не боїться молота; добре тому ковалеві, що на обидві руки кує; куй залізо, поки гаряче; як ковальський міх.

7) говорити різними мовами; від дошки до дошки; сісти за парту; дістати урок; ні в зуб ногою; ні бе, ні ме; китайська грамота; пасти задніх; ламати голову; сушити мозок; перебирати в пам'яті; засвоїти ази; сказав а, то кажи й б; знати на зубок; скласти іспит; говорити різними мовами; мудра голова; прочитати нотацію; розкласти по полицках; круглий стіл; почесне місце.

8) напускати ману; замовляти (заговорювати) зуби; ледве тягти ноги по світу; сидіти в печінках; затамувати подих; валити з хворої (дурної) голови на здорову; горіти вогнем (полум'ям); чмелів слухати; труситися (тіпатися, тремтіти) як у пропасниці; танути як віск [на сонці (на вогні)]; лежати в недузі; пластом; туман в (на) очах; як пороблено; як сім баб пошептало; як рукою зняло; з легкої руки; народитися в сорочці; друге дихання; дитяча хвороба; вибілювати зуби; куряча сліпота; гірка пілюля.

9) входити в колію; набирати висоти; з реактивною швидкістю; заводитися з напівоберта; повертати руля; на третій швидкості; на повному газі; давати зелену вулицю; ставити на рейки; на всіх парах, натискати на всі педалі; давати задній хід; спускати на гальмах; брати на буксир; без керма і вітрил; на повних парусах; пливти за течією; тримати курс; кинути якір.

10) чекати біля моря погоди; пливти проти течії; бути в фарватері; викидати за борт; тримати курс; пускати на самоплив; підкласти міну; віддавати кінці; рятівне коло; мертвий штиль.

11) іти в ногу; брати на приціл; гострити меч; схрестити мечі; ламати списи; тримати порох сухим; переходити в наступ; брати на озброєння; влучати в ціль; брати з бою; викликати вогонь на себе.

12) поголити без мила; стригти всіх під одну гребінку; закручувати вуса; стригти голову; бороду відбрити під польку.

13) заварити кашу; з одного тіста; зустрічати хлібом-сіллю; молоко кисне.

Відповідь: 1) сільськогосподарські процеси; 2) ткацько-прядильне ремесло; 3) кравецька справа; 4) рибальство; 5) мисливство; 6) ковальство; 7) освіта, наука; 8) медицина; 9) транспорт; 10) морська справа; 11) військова справа; 12) перукарська справа; 13) кулінарія.

Назви фразеологічні сполуки, що мають відношення до а) судової справи; б) правоохоронної системи; в) взяті з фінансово-торгівельних операцій; г) суспільно-політичного життя. За потреби зверніся до фразеологічного словника

а) мудрий, як Соломон; не чистий на руку; зуб за зуб; рука руку мие; одним миром мазані; по всіх швах; в суд ногою – в кишеню рукою; кінець кінцем; обдерти як липку; повернути борг; правда суду не боїться; моральний кодекс; Драконівські закон; суд – поки суд та діло покласти під сукно; Ведмежий кут.

б) тіль кидати; клювати на живця; вислизнути з рук; змотувати вудочки; розводити руками; по гарячих (теплих) слідах; як загнаний звір; датися в руки; на злодії шапка горить; посадити в калюжу; дати прочухана.

в) набивати ціну; не скласти ціни; красна ціна; дати здачі; міряти на свій аршин; пустити з молотка зводити рахунки; акції ростуть; скидати з рахівниці; брати на свій рахунок; показувати товар лицем; перший сорт; купить і продасть.

г) камінь спотикання; перша ластівка; театр одного актора; лакмусовий папірець; троянський кінь мажоритарки; цап-відбувайло; хліба без

видовищ; слуги скандалу; режими на глиняних ногах ; курс на манівці; вирватися з ведмежого кута; розбудова договорняка; між гідністю та гаманцем; розбудова договорняка.

Прокоментуй ФО за наступними галузями: 1) фізика; 2) хімія; 3) механіка; 4) математика; 5) астрономія; 6) космонавтика.

Довідка: питома вага; центр ваги; на мертвій точці; зрушити з мертвої точки; на точці замерзання; температура кипіння; виводити з рівноваги; для круглого числа; ланцюгова реакція; досягти апогею; зірка першої величини; кульмінаційний пункт; виходити на орбіту; бурхлива реакція; закручувати гайки ставити знак рівності; колінчастий вал; зводити до спільного знаменника; зводити до нуля.

Відділи музичну сферу від театрального чи то циркового мистецтва.

Довідка: згущувати фарби; піднімати завісу; грати роль, з іншої опери; у своєму репертуарі; грати першу скрипку; помінятись ролями; сходити зі сцен; опускати завісу; під завісу; номер не пройде; попадати в тон; на один лад; чиста краса, чисте мистецтво; як по нотах; співати з чужого голосу; фальшива нота; співати стару пісню; інша музика; виходити на арену; входити в роль; коронний номер; зміна декорацій; мистецтво вимагає жертв; сходити з арен.

Визнач, у якому рядку подано фразеологізми, з життя спортсменів:

а) розкласти по полицках; осідлати Пегаса; прокладати дорогу; летіти з усіх ніг; рвати на шматки; рвати і метати; вибити з сідла; вискочити на сухе.

б) зробити ставку; грати за своїх; договірняк; тримати удар; нижче пояса; брати тайм-аут; класти на лопатки; однією лівою; зробити хід конем; грати білими; передати / прийняти естафету; гол престижу; забити в дев'ятку; мотати кола; зловити вітер; заткнути за пояс; стрибнути вище голови; обійти на повороті; патова ситуація; час пішов;

бігти висолопивши язика; щодуху; вийти на фінішну пряму; зійти з дистанції; королева спорту; потрапити в десятку.

Добери ФО на означення «досвідчена людина»

Відповідь: битий жак (лис); стріляний горобець; битий собака; стріляний вовк.

Закресли зайву фразеологічну сполуку

Велика риба; птах високого польоту; велика пані; невелике цабе.

Відповідь: невелике цабе.

Переклади українською

to tete-a-tete; back the wrong horse; the wrong tree; a stab in the back; to deal like a covetous coyote; issue of facts; red tape; to be out of the woods; break the ice; the bottom line; to carry the guns; to stand on one's own feet (legs); tit for tat; a green light.

Відповідь:

to tete-a-tete - віч-на-віч;

back the wrong horse – поставити не на того коня, зробити поганий вибір;

the wrong tree – помилитися;

a stab in the back – удар у спину;

to deal like a covetous coyote – вести справу нечесно та з великою вигодою для себе;

issue of facts – спірне питання;

red tape – бюрократизм;

to be out of the woods – подолати труднощі;

break the ice – розтопити лід;

to carry the guns – бути добре підготовленим, достатньо кваліфікованим;

to stand on one's own feet (legs) – бути самостійним;

tit for tat – у кінці кінців;

a green light – свобода дій.

До українських виразів добери англійські відповідники

Товкти воду в ступі; відчувати себе не в своїй тарілці; працювати, як віл; працювати, не покладаючи рук.

Відповідь: *Товкти воду в ступі – to beat the air;*

Відчувати себе не в своїй тарілці - feel like fish out of water;

Працювати, як віл – to work like a horse;

Працювати, не покладаючи рук – to work double tides

Встанови походження фразеологізмів. За потреби звернись до фразеологічного словника іншомовних слів

бути чи не бути; переоцінка цінностей; буря в склянці води; час – це гроші; без галстуків; чисте мистецтво; за круглим столом.

Відповідь:

Нім.: *чисте мистецтво; переоцінка цінностей;*

Франц.: *буря в склянці води;*

Англ.: *бути чи не бути; час – це гроші; без галстуків; за круглим столом.*

Назви автора виразу «Або все, або нічого». Яке його практичне значення?

Автор цього вислову — римський імператор Калігула (12—41 н. е.). Він витрачав великі кошти з державної скарбниці на своє утримання. Коли Калігулі дорікнули цим, егоїстичний імператор відповів: «Жити потрібно або в усьому собі відмовляючи, або як Цезар» (Цезар — видатний політичний діяч Давнього Риму (100—44 до н. е.), який керувався принципом «Прийшов, побачив, переміг»). Нині фразеологізм «або все, або нічого» вживають, коли потрібно висловити рішучість, готовність домогтися всього бажаного ціною неймовірних зусиль, будь-яких жертв чи навіть життя.

Прочитай текст, заміни виділені слова виразами взятими з довідки

Тимко *ледарював*. Цілими днями тинявся по дворах, шукав розваг, а зустрівши знайомих хлопців, *багато говорив*. У розповідях часто

фігурував він сам. При цьому, як правило, був сміливим, **доменим** і завжди виходив переможцем.

Довідка: баляндраси точити; брати на кпини; бити байдики.

Визнач стилістичну роль кожного фразеологізму

Документи різні підготуйте, щоб і комар носа не підточив. Коли щось не так, то робіть, щоб було так, в ажури, як учені голови кажуть Головне звести кінці з кінцями, без хвостів. – «Все буде в акурат, не сумнівайтесь, бо діло йде – контора пише!» (За М. Стельмахом).

Прокоментуй функцію ФО у мові персонажів

Деякі прописні істини тут виглядають прямо таки загадково. А інколи повороти чудодійства такі круті, що до абсурду доводять. Істину з пантелику збивають (газ.). Прямо-таки захоплює спритність головного інженера: однією рукою він підписує документи на впровадження раціоналізації, а іншою – заборону на виплату авторам законної винагороди (газ.). Подумав і... палець об палець не вдарив, аби виправити становище (газ.). – І ви з ними за одну компанію, – відповів правдолюб. – Нічого, я ще підберу фактиків і виведу всіх на чисту воду (журн.). Словом, діло закрутилося не на жарт. Узгодили його у різних міністерствах, поставили до відома різні відомства. А коли почули підбадьорююче: ламайте, звичайно ламайте старе, віджило, те, що заважає рухатись уперед, – то взяли та й зламали. І не якусь там допоміжну хижку, а один із провідних цехів (і аз.).

Відповідь: зображувально-оцінну.

Що буде, якщо фразеологізм замінити простим сполученням? Чи не втратиться експресія виразу? Чи не стане слабшою його внутрішня форма?

– Можемо тебе, друже, на руках носити, в президію обирати, портрет твій у цеху повісити, а виплатити тобі гроші, вибачай, не можемо... І пішло, закрутилося. Замість того, щоб новаторів справді на руках носити, їх

спровадили в суд, почали дивитися на них, як на користолюбців і порушників спокою (газ.). І все ж наслідуюсь запитати у відповідальних будівельників: а може, вустами підлітка глаголить істина? Як думаєте, шановні читачі? (газ.). Крива боротьби з цим лихом низько впала. Бо торік аж троє сіло в калошу, а в нинішньому тільки один (поки що)... Думаєте, хтось репетував: «Миколо, отямся, май клепку в голові!» Аби не так!» (газ.). Гріхом неспасеним було б твердження, що про все це ніхто не знає і не знав. Навпаки! Виявляється, тут не сиділи, склавши руки. Точніше – склавши ручки (газ.). – І чому губителів природи ніхто не вдарить як слід по руках? – запитують інші. Риторичні ці оклики чуються вже не рік і не два. Та що з того? Браконьєрська совість непробудно спить. А по шкідливих руках вдарити ніяк, бо нікого досі не схоплено... за шкідливу руку... (газ.). І от ми на порозі відкриття: кров смокче з людей самка. І от саме цю двокрилу кровопивцю ми сьогодні, як ніколи, вивчаємо озброєним до зубів оком (журн.). «А як же гроші? – запитаєте ви. Оті тисячі... їх просто викинули на вітер, що гуляє в голові витязя. І якби тільки в голові витязя...» (журн.). Вимальовуючи портрет перекопаного хапуги, який на очах широкої публіки натоштує кишені державною готівкою, він замішував фарби за перевіреним рецептом: до чайної ложечки правди додавав відро брехні, припущень, вигадок (журн.). А далі його раптом потягло на музику: став, ні сіло, ні впало, музикантом у ресторані, потім – електриком у філармонії... (журн.).

Скористайся довідкою, замість крапок встав пропущені слова

Правопорушникам правил гри, показують ... картку. Обіцянки наших депутатів – це ... слова. ... п'ятниць на тиждень. Усі знають їх як Як свої ... пальців. Цей ... їм не по зубах.

Довідка: пусті; зелену; облупленого; сім; горішок; п'ять.

Відповідь: Правопорушникам правил гри, показують зелену картку. Обіцянки наших депутатів - це пусті слова. Сім п'ятниць на тиждні. Усі знають їх як облуплених. Як свої п'ять пальців. Цей горішок їм не по зубах.

Перепиши речення, підкресли фразеологічні звороти. Виконай синтаксичний розбір

Якщо спробувати розмотати весь клубок останніх подій, то пригоди почалися саме з приїзду до табору... . Важкувато мені було вперше чергувати ... : на місці не посидиш, ганяють тебе, як солоного зайця. Ось тепер, коли вся робота скінчилась, я відчуваю себе так, мов упіймавши за хвоста жар-птицю. – Сам біс десь не злякає мене, – стріляний я вже горобець (за М. Стельмахом).

Введи кілька фразеологізмів у текст. Значення виразів прослідкуй за словником

Довідка: 1) кров із носа; водити за ніс; витикати носа; зарубати на носі;
2) голову ламати; вішати голову; вибити з голови; влізти в голову.

Прокоментуй. Що означає «порости в пір'я»; «заткнути за пояс»; «віддати пальму першості»; «бути на коні»; «спочивати на лаврах»?

Відповідь:

Порости в пір'я – змужніти, набратися сил.

Заткнути за пояс – перевершити когось.

Віддати пальму першості – визнати чийсь перевагу.

Бути на коні – мати успіх.

Спочивати на лаврах – користуватися попередніми успіхами.

Поясни значення виділених сполук

Довідка:

I. Легкий на руку; легкий на підйом; одна нога тут, друга там; сказано, права рука.

II. Наговорити сім мішків вовни; в одне вухо влетіло – в друге вилетіло; молоде та зелене; дурна голова.

Дай характеристику працівникам

I. Становий здивованим поглядом змірив Семена від голови до п'ят, наче не сподівався такої упертості (М. Коцюбинський). Очі вилазили йому з голови, кров у пульсах товклася так сильно, що бачилось, ось-ось потріскають жили (І. Франко). Оті двоє – одного поля ягоди – нашкодять разом і личка янгольські зроблять, що враз і не догадаєшся (Г. Тютюнник) Скільки не допитувалися в них про рибальство, та вони-ні пари з вуст (І. Сенченко).

II. – А цей – хитрий, як лисиця, – розмірковував Денис, тягаючи туди-сюди пилкою (Г. Тютюнник). – Хіба ти сама не бачиш, що він за один? Ось, побачиш, скоро покаже свої пазурі! (П. Мирний).

III. – Ми тут б'ємось як риба об лід, але ж нас горстка,— хвилюючись, розповідала Варвара (І. Кириленко). – Ця дівчина – твердий горішок, з нею треба поводитися обачніше (М. Івасюк).

Скористайся довідкою, склади власну розповідь про перші трудові будні

Довідка: битий у хвіст і в гриву; без тижня день; костюмчик – як з голочки; впадати в око; бути на сьомому небі від щастя; останнє китайське попередження.

Висновки. Оскільки мовленнєва культура – це той критерій професійної майстерності, що передбачає наполегливу й самовіддану працю роботодавця і майбутнього фахівця. У зв'язку з цим організована вчителем поурочна робота має демонструвати розвивальний характер, відтак вибудовуватись на тісних міжпредметні зв'язках. Погодьтеся, ніщо краще не розкаже «про насиченість емоційного життя» представників «мовного соціуму», як-от низка запропонованих нами вправ [3, с. 149].

З огляду на сказане вище, «випускник профільної школи повинен засвоїти вироблені суспільством правила мовленнєвої комунікації та виражальні можливості української мови, оскільки лише бездоганне

володіння значним запасом виражальних засобів мови (розуміння всіх функційних якостей мовної одиниці, розмаїття її лексичних і граматичних значень, семантичних і стилістичних відтінків) дозволить йому забезпечити адекватне відтворення думки й ефективну реалізацію комунікативного задуму в конкретній комунікативній ситуації» [2, с. 33].

Інакше кажучи, «особливістю навчання з української мови» має стати «мовний та інтелектуальний розвиток старшокласників», їх творче мислення, мовне чуття, мовні смаки, «усвідомленої позитивної мовної поведінки, мовно-комунікативних умінь, творчих здібностей, формування навичок самостійної навчальної діяльності, мовленнєвого самовдосконалення», що значною мірою впливатимуть «на якість опанування інших шкільних предметів», визначатимуть «досягнення у майбутній професійній сфері», сприятимуть «соціальній адаптації» (Програму для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 №1407) [9, с. 56].

Література

1. Груба Т. Л. Методика формування мовної особистості старшокласника на уроках української мови (профільний рівень): 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова). К., 2019. 39 с.
2. Груба Т. Л. Особливості формування культури мовлення учнів профільної школи. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія. Педагогіка» / ред. кол. І. Д. Пасічник, Р. В. Кламаж, І. М. Хом'як та ін. Острог: Вид-во НУ «Острозька академія», 2014. Вип. 29. С. 30–34.

3. Демиденко Г. Г. Фразеологізми української мови на позначення невербальної поведінки мовців // Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2012. № 1. С. 145-150. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_fi_2012_1_29 (дата звернення 10.07.2021)
4. Денищич Т. А. Лінгводидактичні засади формування культури мовлення учнів засобами фразеології. Наукова праця. Педагогіка. 2017. Вип. 279, Том 291. С. 119–124. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2017/291-279-29.pdf> (дата звернення 08.07.2021)
5. Козійчук О. Г. Організація профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю як педагогічна проблема. Theory and methods of educational management. К. : «Сфера», 2015. № 2(16). С. 1–13.
6. Кучерук О. А. Естетичний коментар художнього тексту як засіб удосконалення комунікативних умінь і навичок учнів. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2001. № 8. С. 74-77.
7. Повідомлення міністра освіти О. Лісового від 14 квіт. 2023 р. URL: <https://vseosvita.ua/news/oksen-lisovy-i-zaprosyv-na-fb-obhovoryty-kilkist-shkilnykh-predmetiv-88400.html> (дата звернення 09.07.2021)
8. Професійна орієнтація старшокласників: теорія і практика: науково-методичний посібник [для вчителів] / За ред. О. В. Мельника. К. : "Четверта хвиля", 2009. Вип. № 1. 230 с.
9. Семеног О.М. Навчання української мови і літератури у вимірах ключових компетентностей : методичний посібник. Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2023. 212 с.
10. Тесленко О. В. Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення фразеології української мови в 5–7 класах загальноосвітньої школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук. К., 2000. 16 с.

11. Українська мова: 10-11 класи. Програма для профільного навчання учнів ЗНЗ. Філологічний напрям, профіль українська філологія / Л. І. Мацько, О. М. Семенов. Суми : РВВ СОІППО, 2010. 82 с.